

Національний музей, народна лікарня (лікарня), порадня (консультація) для матерів, кілька сиротинців, дяківська бурса, духовна академія, жіноча гімназія, бурса рідної школи, малярська студія, школа імені Грінченка, школа імені князя Лева, фотоательє у Чикаго, кіностудія у Вінніпезі.

Висновки. Таким чином, одним із визначальних чинників становлення феномена соціального капіталу в Галичині був інститут УГКЦ. Економічна модель митрополита Андрея Шептицького, що ґрунтувалася на засадах християнського персоналізму, була унікальна для свого часу. Подібно до репрезентантів "католицького соціалізму" в Італії, УГКЦ на чолі з митрополитом Андреем активно втілювали цю доктрину в життя, засновуючи осередки товариства "Сільський Господар" на парафіях при читальнях "Просвіти", громадські склади для зерна та кооперативи змішаного типу "Народні дома", які, крім кредитування селян, займалися постачальницько-збутовою і виробничою діяльністю. Митрополит давав особисті кошти і свою землю на організацію кооперативних хліборобських шкіл. Водночас, Андрей Шептицький спричинився особисто до фундації українських фабрик, банків, магазинів, просвітницьких, соціальних та медичних закладів, що сприяло українізації міст і містечок, де домінували чужинці.

Наше дослідження підтверджує висновок сучасного американського соціолога Роберта Д. Патнама про те, що рівень соціально-економічного розвитку суспільства найбезпосередніше і найтісніше пов'язаний зі ступенем розвитку громадянських традицій, зі здатністю людей утворювати різноманітні громадські організації, товариства і брати активну участь у їхній роботі. Протягом ХХ ст. шанси досягти високого соціально-економічного розвитку менше залежали від початкових соціально-економічних умов, ніж від сили громадянських традицій. Про цивілізаційне значення інституційного поля, сформованого на основі відродження самобутніх засад національної господарської культури, наголошують такі теоретики неонституціоналізму як: Джеймс Марч, Йоган Ольсен, Дуглас Норт тощо. У цьому сенсі надзвичайно важливою є самоідентифікація інституціональної матриці суспільства, що є неможливою без відродження національної господарської традиції. Таке відродження неможливе без мобілізації змодернізованих національних ідеологічних стереотипів, побудованих на самобутній моделі ментальності (культура, досвід, навчання), які впливають на ставлення, довіру до інституцій, а, отже, і на ефективність останніх. Як показує досвід перехідних суспільств та виразно демонструє сучасний стан українського соціуму, інституціональні (чи, точніше, квазіінституціональні) зміни, які є вигідними для певної групи інтересів (т. зв. пострадянських олігархічних кланів), не мають ефекту у масштабах всієї економіки, усього суспільства. Внаслідок цього явища деякі держави "застрягають" у непродуктивній інституціональній системі і опиняються на маргінесі світового розвитку.

Література

1. Митрополит Андрей Шептицький. Пастирські послання (1899-1944) / Андрей Шептицький. – Львів : Вид-во "Артос", 2007. – Т. 1. – 1014 с.

2. Вибрані соціально-економічні концепції Митрополита ндрея Шептицького. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://sheptytsky.ugcc.org.ua/main.php?menu=2&sm=3&subsm=&pid=6&p=2>.

3. Швагуляк-Шостак Ольга. Союз хреста й орала / Ольга Швагуляк-Шостак, Зеновій Свєреда // Контракти : Український діловий тижневик. – 2007. – 15 січня.

Августин Р.Р. Экономический персонализм митрополита Андрея Шептицкого

Обозначены основы экономического персонализма в социально-экономической доктрине митрополита Андрея Шептицкого. Утверждается, что экономическая модель митрополита, которая основывалась на принципах христианского персонализма, была уникальной для своего времени. Основу этого феномена составили социальный капитал и человек. Показаны пути практической реализации этой доктрины на примере создания институтов украинского предпринимательства.

Ключевые слова: экономический персонализм, социальный капитал, украинское предпринимательство.

Augustin R.R. Economic personalism at the social-economical concepts of Andrei Scheptyzkyi

At the article is outlines the principles of social capital at the social-economical doctrine of Andrei Scheptyzkyi. It is alleged that the economic model of the Metropolitan, which was based on the principles of Christian personalism, was unique for its time. The basis of this phenomenon was the social capital and people. The ways of practical implementation of this doctrine by the example of the creation of the Institute of Ukrainian business.

Keywords: economic personalism, social capital, Ukrainian business.

УДК 910.2+796.5

Викл. Н.В. Фоменко, канд. географ. наук –

Івано-Франківський коледж ЛНАУ, ПВНЗ "Галицька академія"

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЕКОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ТУРИЗМ"

Акцентовано увагу на важливості набування знань з екології студентами, які навчаються за спеціальністю "Туризм". Це пов'язано зі специфікою туристичного природокористування у туристичній галузі. Запропоновано виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння, якими повинні володіти випускники.

Ключові слова: туризм, навколишнє середовище, екологія, фахова підготовка, туристське природокористування, антропогенне навантаження на навколишнє середовище.

Туризм сьогодні виступає масовою формою використання навколишнього природного середовища, є одним з видів природокористування та виступає піонером у використанні природних ресурсів, першим включаючи в господарський обіг природні комплекси і їх елементи, що раніше не використовувались: гори, екзотичні й унікальні ландшафти, печери, водоспади тощо. Специфіка туристського природокористування (комплексність, повсюдність, доповнюваність тощо) розмиває грані сформованих стійких понять природокористування інших галузей господарства. Якщо традиційно вплив на природу здійснюється за допомогою опрідметнених і живих виробничих сил, то в туризмі він відбувається здебільшого через споживача – туриста.

На відміну від інших галузей, туризм не супроводжується вилученням природних ресурсів і подальшою їх переробкою, він використовує природ-

ний комплекс (ландшафт) загалом, тобто виступає користувачем природних ресурсів. Виходячи з цього, майбутньому фахівцю необхідно закласти фундаментальні основи раціонального користування природними ресурсами, що базуються на принципах сформованих законів розвитку природи та узагальнюються в дисциплінах екологічного характеру.

Вчені сьогодні зауважили, що швидке зростання людства, інтенсифікація його діяльності ведуть до стрімкої зміни співвідношення глобальної екосистеми планети й господарської підсистеми, що визначається людською діяльністю [3, с. 225]. Проблематика цієї роботи сформована автором протягом тривалого викладання екологічних дисциплін для спеціальності "Туризм" у ПВНЗ "Галицька академія". Протягом викладацької роботи автори зауважили значний розрив між фаховими предметними знаннями студентів та екологічними знаннями, які є необхідними для формування повноцінного фахівця із сформованими екологічним мисленням.

Типами туристичного природокористування є чотири основні [2]:

- 1) заповідне – доступне лише науковцям для експериментів і досліджень, студентам – для практики, а туристам – тільки для короткочасних екскурсій. Втручання людини, зокрема вилови і відстріли тварин, допустиме тут тільки для підтримки природного стану і заповнення втрачених ланок природного комплексу;
- 2) рекреаційне – засноване на розвиненій мережі замських природних парків для тривалого відпочинку і туризму, лісових і мисливських господарств, природних косовиць, відгінних пасовищ, тобто допускає помірну експлуатацію природних комплексів природного походження. Як і при заповідному природокористуванні, велике значення тут мають екскурсії і важливим чинником залишається пейзаж. Але вже дає змогу лежати на траві, купатися, збирати гриби і ягоди, ловити рибу тощо. В цій зоні розташовуються туристські бази, дачні селища, розміщується мережа туристських стежок і маршрутів;
- 3) русальне – характеризується середньою і високою інтенсивністю ведення сільського господарства. Сади, городи, поля, ферми розташовуються тут поруч з водоймищами, лісами і луками, природними парками для відпочинку городян у вихідні дні. Переважає речове (сировинне) використання природних ресурсів;
- 4) урбанізоване – включає постійні міські житла, зони громадського обслуговування і підприємства обробної промисловості, між якими розміщуються міські парки і сквери для повсякденного користування.

Відповідно до цієї типології, логічна схема викладання дисциплін екологічного характеру для студентів туристичного спрямування може мати таку логіку викладання: "Основи екології – заповідна справа – екотуризм – медична географія – курортологія – геотуризм – рекреаційне лісознавство. Відповідно, зміст знань, якими повинен володіти фахівець туристичної галузі, можна поділити на такі блоки:

- загальні (базові) знання (набуваються в межах дисципліни "Екологія", що входить до циклу обов'язкових дисциплін обсягом 54 год). Особливо потрібно звертати увагу на глобальні екологічні проблеми, яких налічується набагато більше, ніж висвітлюється у підручниках із загальної екології, адже,

крім глобального потепління, кислотних дощів, озонових дір, потрібно мати чітку уявлення щодо зменшення біорізноманіття, вичерпності продуктів харчування, погіршення середовища існування диких тварин і рослин. Основним об'єктом вивчення дисципліни повинна бути екосистема, як елементарна складова навколишнього середовища та світу загалом;

- специфічні екологічні знання (нормування антропогенного навантаження на довкілля, екологічний моніторинг, екологічна стандартизація та сертифікація (зокрема продуктів харчування), екологічна геологія, заповідна справа, медична екологія);
- базові геологічні знання;
- специфічні знання юридичного характеру щодо видів туристично-рекреаційного природокористування в Україні та за кордоном, тобто сформувані апарат з основ екологічного права; також специфічні знання і вміння, зокрема тематичного картографування.

Визначені блоки формують виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння, якими повинні володіти випускники після освоєння запропонованої логіки викладу матеріалу та її змістовного наповнення (табл.).

Табл. Виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння, якими повинні володіти випускники вищого навчального закладу спеціальності "Туризм"

Шифри виробничої функції, типової задачі діяльності та уміння	Назва виробничої функції, типової задачі діяльності та зміст уміння	Вид і клас типової задачі діяльності, рівень уміння
1	Проектувальна	
1.01	Володіти понятійним-термінологічним апаратом екології	ПФ.С
1.01.01	На підставі понятійно-термінологічного апарату екології та основних законів, уміти працювати з навчальною та науковою літературою, з метою отримання можливості робити та обґрунтовувати наукові висновки, давати професійні рекомендації, застосовувати знання дії законів у сучасних проблемах	ЗП.О
1.01.02	На підставі понятійно-термінологічного апарату, що використовується в класичній екології, давати оцінку екологічному стану природних компонентів, пояснювати сучасні процеси законами традиційної екології, вміти прогнозувати їх	ЗР.Р
1.02	Оцінити стан природних об'єктів у різних еко- та геосистемах довкілля	
1.02.01	На підставі знань нормативних документів України (ЗУ про "ПЗФ,...) та інструкцій щодо створення мережі ПЗФ у природних та модельних умовах, користуючись еколого-економічними показниками стану території, розробляти схему оптимізації та раціонального використання ПЗФ регіону	ПР.Р
1.02.02	На основі інформації про фізико-географічний, екологічний та економічний стан території у природних та модельних умовах з використанням відповідних критеріїв складати обґрунтування доцільності використання окремого заповідного об'єкта (території) з туристичною метою	ПР.Р

1.02.03	Вміти проводити якісну та кількісну оцінку впливу антропогенного (туристичного) навантаження на стійкість території (зокрема на геологічні процеси), споруди, використовуючи при цьому лабораторне обладнання	ПР.Р
1.02.04	Використовуючи наявні ГІС та алгоритми побудов, скласти карти нормованого туристичного навантаження на природно-територіальні комплекси, дати екологічну оцінку природокористуванню цих територій, проводити районування за різноманітністю ознак	ПП.О
1.02.05	На основі отриманих результатів про екологічні компоненти дати загальну характеристику якісного стану таксономічної одиниці ландшафту загалом	ПР.Р
1.02.06	На підставі чинного законодавства розуміти норми і правила раціонального природокористування організаціями, установами, юридичними та фізичними особами	ПП.О
2	Організаційна	
2.01	Організація дій з метою запобігання або зменшення рівня вірогідного пошкодження	
2.01.01	Застосовуючи методи спостереження, визначити потенційно території для туристичного природокористування, елементи природного середовища, що можуть створювати загрозу виникнення надзвичайних ситуацій	ПР.Р
2.01.02	На підставі відомостей щодо потенційно небезпечні території та елементи природного середовища залежно від видів туристичної діяльності за допомогою типових інструкцій планувати запобіжні заходи	ЗП.О
2.01.03	На підставі методів математичної статистики та визначення природних, соціально-економічних умов, що зумовлюють захворюваність людини, визначити вплив довкілля на самопочуття людини у різних умовах функціонування природно-територіальних комплексів та робити висновки з наданням рекомендацій	ПП.О
3	Виконавча	
3.01	Аналізувати якісний стан ландшафтних одиниць	
3.01.01	На основі теоретичних знань про екосистему та визначену роль антропогенної складової у процесах, що відбуваються у геосистемах, з використанням ландшафтних карт, уміти аналізувати структуроформуючі відносини у межах як природних, так і урбанізованих ландшафтів	ПР.Р

Туризм як багатоцільовий вид природокористування, що задовольняє потреби різних соціально-демографічних груп населення, висуває найрізноманітніші вимоги до природних комплексів. Особливого значення набуває якість використовуваних рекреаційних ресурсів. У сучасному житті виникає багато явищ природного та антропогенного характеру, що призводять до ускладнення процесів туристичного природокористування.

Наведемо деякі приклади. В листопаді 2007 р. у Керченській протоці відбувся розлив нафти внаслідок сильного шторму. При цьому затонули, були викинуті на міліну або пошкоджені 13 суден, що спричинило виливання у море понад 1300 т мазуту. В березні 2009 р. влада Австралії оголосила північне узбережжя зоною екологічного лиха: внаслідок шторму нафтоналивний

танкер Pacific Adventurer отримав пробоїну, у воду вилилося понад 30 т нафти. Більша за величиною катастрофа сталася в Мексиканській затоці, що може бути наймасштабнішою екологічною катастрофою за всю історію США. Найбільш постраждалими напрямками господарювання в таких регіонах виступає туризм і рибне господарство.

Отже, важливою ланкою підготовки фахівців туристичних спеціальностей є фундаментальна екологічна освіта, яка забезпечить формування екологічно свідомої молоді, що вирішує питання раціонального природокористування в галузі туризму.

Література

1. Зоріна Н.О. Екологія. Виробнича практика : навч. посібн. – Івано-Франківськ : Вид-во "Симфонія форте", 2008. – 340 с.
2. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.leksika.com.ua>.
3. Розвиток туристичного бізнесу регіону : навч. посібн. / за ред. д-ра екон. наук, проф. І.М. Школи. – Чернівці : Вид-во "Книги-XXI", 2007. – 292 с.
4. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посібн. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Альпрес", 2004. – 192 с.
5. Зербіно Д.Д. Екологічні катастрофи у світі та в Україні / Д.Д. Зербіно, М.Р. Гжегоцький. – Львів : Вид-во "Бак", 2005. – 280 с.

Фоменко Н.В. Опыт преподавания дисциплин экологического характера для специальности "Туризм"

Акцентируется внимание на важности формирования у студентов специальности "Туризм" экологического сознания. Это связано со спецификой туристического природопользования в туристической отрасли. Предложены производственные функции, типичные задачи деятельности и умения, которыми должны обладать выпускники.

Ключевые слова: туризм, окружающая среда, экология, профессиональная подготовка, туристское природопользование, антропогенная нагрузка на окружающую среду.

Fomenko N.V. An experience of teaching the ecological sciences for specialty "Tourism"

The students need to study ecological problems. The tourism management of nature is specific in tourism field. The production function, typical tasks and skills are offered. The students need to know it.

Keywords: tourism, environment, ecology, professional education, tourist management of nature, human pressure on the environment.

УДК 331.556.46(477)

Доц. С.М. Лихолат, канд. екон. наук;
бакалавр Ю.В. Костинська – Львівський ДУВС

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Розглянуто міграцію працездатного населення, а також причини її виникнення. Наведено офіційні статистичні дані міграційних процесів в Україні. Проведено соціологічне опитування респондентів з приводу міграції. Запропоновано шляхи вирішення міграційних проблем.

Ключові слова: міграційна політика, міграція, імміграція, країна-донор, працездатне населення, легалізація.